

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Браславської Оксани Володимирівни

на дисертаційне дослідження

Микитюк Оксани Михайлівни

на тему «ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІОЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження Микитюк Оксани Михайлівни спрямоване на вирішення проблеми створення цілісної системи формування соціоекологічної компетентності вчителів у післядипломній педагогічній освіті, що має подолати суперечність між соціальним замовленням на підготовку соціоекологічно компетентного вчителя та реальними можливостями його повноцінної підготовки до роботи в загальноосвітній школі.

Проблема, обрана для дисертаційного дослідження, є актуальною на сучасному етапі розвитку післядипломної педагогічної освіти, зважаючи на зростання вимог до професійної діяльності вчителя, які викликані як формуванням в Україні ринкових відносин, так і глобальними чинниками – розвитком сучасних технологій, підвищенням конкуренції, що вимагає від фахівця професійної компетентності, мобільності, сформованості потреби в самоосвіті та комплексу особистісно-професійних компетентностей.

У дисертації О. М. Микитюк доведено, що соціоекологічну компетентність слід розглядати як інтегративну особистісно-професійну якість зі сформованим комплексом взаємопов'язаних якостей (знань, умінь і навичок), особистісних ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних для здійснення практичної діяльності з позицій соціоекологічної затребуваності; здатності до інтеграції соціальних та соціоекологічних знань, практичних умінь і навичок, їх використання у практико-орієнтованій діяльності при створенні освітнього еколого-орієнтованого простору «здорова школа – сприятливе екосередовище».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційне дослідження О. М. Микитюк відрізняється чіткою структурою, цілісністю, логічністю викладеного матеріалу. Рецензована робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (649 найменувань, із них 80 – іноземною мовою) і додатків (126 сторінок), тобто автором опрацьовано достатній обсяг літературних джерел.

Розділи дисертації є логічно завершеними, взаємопов'язаними, містять висновки, які відповідають їх змісту. Результати дослідження обраної теми можна вважати достатньою мірою обґрунтованими, оскільки вони базуються на фундаментальних положеннях сучасної педагогічної науки та аналізі наукових джерел щодо неперервної освіти вчителів на засадах концепції навчання впродовж усього життя.

Дослідниця підкреслює власне ставлення до різних наукових шкіл, чітко виокремлює провідні тенденції, які мають значення для обраного напряму наукового пошуку. Так, автор орієнтується на можливості кредитно-модульної системи, забезпечення свідомого вибору вчителями індивідуальних освітніх векторів в умовах великої кількості варіативних навчальних програм і планів підвищення кваліфікації з відривом і без відриву від місця роботи.

Враховуючи різні точки зору науковців щодо проблеми дослідження, коректно визначено поняттєво-категоріальний апарат роботи. Чітко окреслені об'єкт (система післядипломної педагогічної освіти), предмет (педагогічні умови формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти) дослідження, конкретизовано мету і завдання роботи.

Особливо переконливо автором розкрито провідну ідею концепції формування соціоекологічної компетентності вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти, що об'єднує три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретико-педагогічний і технологічний. Виділено головні положення провідних наукових підходів, зокрема: компетентнісного,

особистісно-зорієнтованого, аксіологічного, акмеологічного, синергетичного, системного і андрагогічного.

Дисертація логічно починається з розгляду фахової літератури для уточнення результатів дослідження компетентності з точки зору історико-рефлексивного аналізу та зарубіжного досвіду формування професійної компетентності. Логічним є, на нашу думку, вивчення автором феноменології та концептуальних засад формування соціоекологічної компетентності, еколого-орієнтованого змісту сучасної системи педагогічної освіти.

О. М. Микитюк досить вдало розкрито зміст і компонентну структуру феномена «соціоекологічна компетентність учителя», уточнено сутність таких дефініцій як «екологічна компетентність», «здоров'язбережувальна компетентність», «соціоекологічна компетентність учителя», «фасилітативне середовище»; визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні (усвідомлено-діяльнісний, пошуково-активний, пасивно-репродуктивний) сформованості соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; методику діагностування досліджуваного феномену. Виконано цей аналіз досить кваліфіковано і з більшістю висновків автора можна погодитися.

Науковий інтерес викликає власне трактування автором поняття «соціоекологічна компетентність вчителя» у системі післядипломної педагогічної освіти, що визначається як інтегративна особистісно-професійна якість учителя зі сформованим комплексом соціоекологічних знань, умінь, навичок, особистісних ставлень, ціннісних орієнтацій, що реалізуються у сприятливому екосередовищі. Соціоекологічна компетентність учителя – складне динамічне утворення, репрезентоване взаємодією суб'єктивної і об'єктивної реальності й конкретизоване у мотиваційно-цільовому, когнітивному, соціоекологічно-поведінковому компонентах.

Автором здійснено ретельний аналіз поняття «фасилітативне середовище» (визначається як створене середовище педагогічної взаємодії, специфічний вид педагогічної діяльності, що має за мету допомогти слухачу усвідомити себе як самоцінність, із підтриманням прагнення до саморозвитку,

самореалізації, самовдосконалення, сприяти особистісному зростанню, розкриттю пізнавальних можливостей, з актуалізацією ціннісного ставлення до екосередовища «здорова школа – сприятливе екосередовище», яке визначається як середовище реалізації соціоекологічних особистісних ставлень і ціннісних орієнтацій.

Звертаємо увагу на те, що обґрунтовану модель формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти автором представлено як чітку структуру взаємозалежних компонентів, функціонування яких детерміноване цілями професійного навчання вчителів, принципами конструювання моделей, спрямованими на розв'язання педагогічних завдань такої підготовки, її технологізації, вимогами еколого-орієнтованого суспільства. У моделі формування соціоекологічної компетентності виокремлено два аспекти: структурний і функціональний. Структурний аспект характеризує компоненти і засоби формування соціоекологічної компетентності, функціональний – дає змогу забезпечити організованість, цілісність процесу формування соціоекологічної компетентності, відображає взаємозв'язок між усіма компонентами (зміст, форми, організації навчання, основні етапи) для досягнення конкретної мети.

Разом з тим, як практичний елемент моделі, авторкою, на нашу думку, досить вдало було розроблено технологію формування соціоекологічної компетентності вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти, яка складається з таких складових: основні ідеї, змістова складова (цільові орієнтири технології формування соціоекологічної компетентності вчителів, тематика змісту навчального матеріалу спецкурсів у процесі навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації в Інституті післядипломної освіти), процесуальна складова (етапи організації, методи та форми діяльності всіх суб'єктів, діагностика результатів, у тому числі за допомогою електронного щоденника самоаналізу) і комплексно-методичне забезпечення (навчальні програми, навчально-методичні рекомендації щодо формування соціоекологічної компетентності вчителя в міжкурсовий період, навчально-

методичні і навчальні посібники для вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, навчально-діагностичний інструментарій).

Реалізація моделі формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти передбачала здійснення ними індивідуальних освітніх маршрутів у міжкурсовий період. Індивідуально-освітні маршрути у міжкурсовий період розглядаються автором як індивідуальна програма неперервного формування соціоекологічної компетентності. Пропонована структура програми визначає індивідуальний вибір варіативних модулів, спецкурсів, майстер-класів шляхом індивідуальної реєстрації за допомогою логіна і пароля, проходження навчання, виконання різнорівневих завдань і тестування для визначення рівня сформованості соціоекологічної компетентності.

Важливого значення у роботі набуває обґрунтованість педагогічних умов формування соціоекологічної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема це: актуалізація соціоекологічних потреб і мотивів учителя в контексті еколого-орієнтованої діяльності; створення фасилітативного середовища у закладах післядипломної педагогічної освіти; активізація діяльності вчителя щодо саморегулювання, самопроектування, саморефлексії професійної соціоекологічної діяльності. О. М. Микитюк визначено критерії сформованості соціоекологічної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти: функціонально-інформаційний, компетентнісно-орієнтований, діяльнісно-технологічний. Показниками вияву функціонально-інформаційного критерію є: соціоекологічна спрямованість, цінності, настанови на соціоекологічну взаємодію, потреба у спілкуванні; компетентнісно-орієнтованого критерію: психолого-педагогічні, соціоекологічні знання; педагогічні вміння, сформованість потреби у створенні середовища «здорова школа – сприятливе екосередовище»; здатність до вирішення конфліктів, сформованість екологічного мислення; показником вияву діяльнісно-технологічного критерію є: уміння застосувати педагогічні технології на основі сформованих умінь при створенні творчих проєктів «здорова школа – сприятливе екосередовище» та

поетапної їх реалізації, здатність до самопізнання і саморозвитку, професійного ризику, емпатії, самостійного прийняття рішень у нестандартних ситуаціях.

Експериментальна робота з формування соціоекологічної компетентності вчителів на формувальному етапі передбачала використання авторської технології, що забезпечувала взаємозв'язок між курсами підвищення кваліфікації та роботою вчителя у міжкурсний період, у тому числі над творчими проектами зі створення екосередовища «здорова школа – сприятливе екосередовище»; вирішення проблемних питань у формуванні соціоекологічної компетентності, включення в програму курсів підвищення кваліфікації авторського спецкурсу, який забезпечує формування складових соціоекологічної компетентності через побудову індивідуальних освітніх маршрутів учителя шляхом його залучення до інноваційної діяльності у фасилітативному середовищі; неперервне формування соціоекологічної компетентності вчителів з урахуванням їхніх особистих освітніх запитів, участі в роботі творчих груп, майстерень, у різноманітних майстер-класах, науково-методичних заходах, що проводяться у загальноосвітніх навчальних закладах, районних методичних кабінетах, Інститутах післядипломної педагогічної освіти. Автором експериментально перевірено ефективність моделі і технології формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти: доведено можливість і доцільність педагогічного спрямування досліджуваного процесу, що здійснюється комплексно на потребнісно-мотиваційному, операційно-змістовому, особистісно-діяльнісному, рефлексивно-оцінному етапах.

Вважаємо представлену концепцію, модель та технологію формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти свідченням вираженої позиції та компетентності автора.

Позитивним у дослідженні є запропонована О. М. Микитюк робота вчителів над творчими проектами, що сприяло формуванню таких їх якостей як екологоорієнтованість, розуміння потреб суспільства сталого розвитку, саморегулювання, інтуїція, дослідницьке чуття, наполегливість у досягненні поставленої мети, самоорганізація, опанування комплексом методів наукового

дослідження, зокрема узагальнення, абстрагування, ідеалізація, моделювання, систематизація, інтеграція та ін.

Результати запровадження розробленої моделі формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти перевірені в ході експерименту за допомогою розробленого автором діагностичного інструментарію та проведених спостережень і вимірювань. Отримані результати засвідчили динаміку розвитку цього процесу, що є позитивним підтвердженням припущення, висунутого в ході дослідження.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів, повнота їх викладу і відображення в опублікованих працях. Проведене дослідження за темою дисертації є достовірним, обґрунтованим, безперечно має наукову новизну (уперше розкрито компонентну та критеріально-рівневу характеристику соціоекологічної компетентності учителів, обґрунтовано модель і авторську технологію формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти). Вірогідність результатів експерименту забезпечується поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів аргументоване запровадженням спецкурсу «Формування професійної соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти»; навчальних модулів «Компетентнісний підхід до забезпечення здорового способу життя у сприятливому екосередовищі», «Здорова школа – сприятливе екосередовище», «Формування професійної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти», «Основи педагогічної майстерності», «Інноваційні підходи щодо формування професійної майстерності», «Компетентнісний підхід як підґрунтя реалізації здорового способу життя у сприятливому екосередовищі», «Здорова школа – аспекти сприятливого екосередовища»; курсу за вибором «Технологія вирощування лікарських рослин та догляд за ними. 10-11 клас» (гриф МОН); авторських навчально-методичних посібників для вчителів «Компетентнісний підхід до забезпечення здорового способу життя у сприятливому екосередовищі» (гриф МОН),

«Здорова школа: сприятливе екосередовище», «Лікарські рослини України», «Здорова школа: аспекти моніторингу», «Трудове навчання. Технологія вирощування лікарських рослин та догляд за ними. 10–11 клас»; комплексно-методичного забезпечення побудови індивідуальних освітніх маршрутів формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; авторських тестів-опитувальників для встановлення рівня сформованості соціоекологічної компетентності вчителя.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми відділу гуманітарної освіти Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України «Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників в умовах техніко-технологічних змін» (номер державної реєстрації РК 0113U001274), науково-дослідної теми Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ЛОІППО) «Модернізація змісту, форм роботи ІППО для забезпечення розвитку професіоналізму педагогів» та науково-дослідної теми кафедри життєвих компетентностей ЛОІППО «Формування професійної компетентності вчителя». Тему дисертації затверджено вченою радою Луцького інституту розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (протокол № 7 від 29 лютого 2012 р.) та узгоджено у Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 24 квітня 2012 р.).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (акт про впровадження № 429 від 19.10.2016); Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 367/02-13 від 17.05.2016); Комунального вищого навчального закладу «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка про впровадження № 520 від 21.06.2016); Івано-Франківського інституту післядипломної педагогічної освіти» (довідка про впровадження № 01/699 від 06.10.2016); Херсонського державного університету (довідка про впровадження від 06.03.2014);

Херсонського державного аграрного університету (акт про впровадження від 29.07.2016); Української академії друкарства (акт про впровадження № 84-10/285 від 18.06.2015); Львівського медичного інституту (акт про впровадження № 145 від 13.12.2016); Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження № 05-16/60 від 12.01.2016); Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 101 від 1.07.2016); навчально-методичного центру освіти м. Львова (довідка про впровадження № 613 від 21.10.2016) що підтверджено відповідними довідками.

Результати та зміст дисертації опубліковані у 60 наукових публікаціях, із яких 36 – одноосібні. Серед них: 1 – монографія; 24 статті відображають основні наукові результати дослідження (з них 4 публікації у зарубіжних періодичних виданнях); 8 – навчальних та навчально-методичних посібників, програм; 16 статей апробаційного характеру; 11 статей, що додатково відображають результати дослідження.

Результати дослідження є вірогідними і свідчать про ефективність запроваджених у процес професійної підготовки педагогічних умов формування соціоекологічної компетентності учителів. Висновки роботи чіткі, доцільні й обґрунтовані. Дисертація О. М. Микитюк засвідчує зрілий науковий світогляд та позицію дослідниці, досконале володіння методами системного аналізу, обізнаність з літературними джерелами у відповідній сфері.

Таким чином, мета і завдання поставлені в роботі досягнуті. Зміст дисертації повністю висвітлено в публікаціях і авторефераті. Рукопис завершують досить об'ємні додатки (126 сторінок), їх зміст ми оцінюємо позитивно.

Зауваження щодо змісту дисертації. Проте, в цілому позитивно оцінюючи доробок авторки, аналіз досліджуваної роботи дозволив зробити ряд висновків, зауважень і пропозицій.

1. Варто було б розширити географію дослідження формування професійної соціоекологічної компетентності майбутніх учителів в українській вищій освіті. Разом з тим автору доцільно було б у параграфах 1.2 і 1.3.

провести більш ширший аналіз соціоекологічної компетентності вчителів зарубіжжя, що сприяло б конкретизації досягнення мети і вирішення завдань дослідження.

2. Має місце деяка неповнота відображення окремих питань в авторефераті, які у дисертації викладені досить змістовно, зокрема авторської методики оцінювання сформованості соціоекологічної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти.
3. У дисертації досить побіжно конкретизовано особливості формування соціоекологічної компетентності вчителів конкретного фаху (трудового навчання (технологій), основ здоров'я, основ безпеки життєдіяльності, основ медичних знань тощо). І зовсім не вказано на їх спільні та відмінні сторони у виконанні професійних обов'язків з окресленого напрямку.
4. У роботі виокремлено мотиваційно-цільовий, когнітивний, соціоекологічно-поведінковий компоненти соціоекологічної компетентності вчителів. Дослідження значно виграло б, якби здобувачка дослідила проблему емоційно-ціннісного ставлення вчителів до створення освітнього еколого-орієнтованого простору школи.
5. Слід було б переконливіше охарактеризувати конкретні навчальні дисципліни для вчителів різних категорій у контексті професійної післядипломної освіти в умовах кредитно-модульної системи навчання, заодно посиливши при цьому увагу на відображенні ролі викладача-фасилітатора інституту післядипломної педагогічної освіти у наданні соціоекологічних знань, умінь і навичок вчителям саме засобами інформаційних, інтерактивних технологій.

Проте слід підкреслити, що висловлені зауваження не знижують якості та наукового практичного значення дисертації, носять здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальний позитивний висновок.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

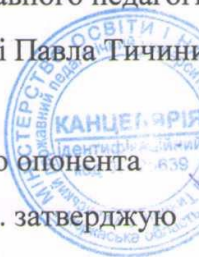
Проведений аналіз дає підстави розглядати дослідження Оксани Михайлівни Микитюк «Теоретичні і методичні засади формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної

педагогічної освіти» як завершений та цілісний доробок з важливої для вітчизняної освіти проблеми. Вважаю, що дисертаційна робота за змістом і науковим рівнем відповідає п. 9-15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо докторських дисертацій затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567 (зі змінами), а її автор Микитюк Оксана Михайлівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор завідувач кафедри
географії та методики її навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Підпис офіційного опонента
Браславської О. В. затверджую
ректор Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
доктор педагогічних наук, професор

Особистий підпис
О. В. Браславська
Завідувач канцелярії УДПУ
200

О. В. Браславська

О. І. Безлюдний